

بررسی علل بدخطی دانش آموزان

فرح لقا قادرزاده صوفی^۱، الینا محمودی^۲، رقیه اسدزاده قره خاچی^۳، سمیرا بهبودی^۴

۱- کارشناسی ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش

۲- کارشناسی روانشناسی عمومی

۳- کارشناسی مدیریت دولتی

۴- کارشناسی علوم تربیتی

چکیده:

برخی از کودکان به خاطر بد بودن دست خط خود در مدرسه با مشکل مواجه می‌شوند. این کودکان همچنین در نوشتن مطالب مختلف و ارائه پاسخ به صورت کتبی دچار مشکل هستند چرا که تمامی حواس خود را تنها بر نوشتن به طور صحیح و خوانا متمرکز می‌کنند. زمانی که کودکان تلاش می‌کنند تا مطالب مورد نظر را با سرعت پایین و خط خوانا بنویسند، به تنبلی متهم شده و این مساله بر عملکرد و اعتماد به نفس آن‌ها تأثیر منفی می‌گذارد. کاردرمانی با تشخیص عواملی که سبب بدخطی کودک می‌شود، به بهبود دست خط کودکان کمک کرده و نحوه مقابله با بدخطی را به کودک و معلم آموزش می‌دهد.

خوشنویسی و زیبانویسی دارای نوعی آمیختگی با حیات فردی و اجتماعی هر انسان است این امر در جامعه ما که دارای سنت دیرپای فرهنگی در زمینه هنر خط می‌باشد، دارای ارزش و اعتبار مضاعف است.

رشد و شکوفایی هر جامعه ای بستگی به وجود ارتباط مناسب و قابل درک بین افراد می‌باشد. ارتباط بین افراد نیز از چهار طریق: گفتن، شنیدن، نوشتن و خواندن صورت می‌گیرد. دانش آموزان بیشترین مشکلی را در این چهار زمینه دارند در مورد نوشتن است. این مشکل هم در انشاء کلمات وجود دارد و هم در املاء کلمات.

کلمات کلیدی: زیبانویسی، جامعه، کودکان، دست خط، آموزش، مدرسه، خوانا

مقدمه :

اهمیت درست نویسی و خوانا نویسی امری مهم و قابل ذکر است، می‌ارزد که درباره آن سرمایه‌گذاری مناسبی صورت گیرد و وسیله‌ای است ارتباطی و به عنوان عامل مهمی در تفهیم و تفاهم است ارزش آن به هنگامی روشن می‌شود که در دو نقطه بسیار دور از هم زندگی کنند و در عین حال به ارتباط با هم نیازمند باشند.

چه بسیارند رمز و رازها که از این طریق فیمابین افراد رد و بدل می‌شوند و چه بسیارند صرفه‌جویی در آمد و شد و هزینه‌ها که در سایه نوشتن و ارسال نامه‌ها صورت می‌گیرد. برای شما ممکن نیست که به ژاپن سفر کنید و با عالمی ارتباط برقرار سازید ولی از طریق نوشتن این کار امکان پذیر است.

انسان‌ها بویژه در دنیای امروز در شرایطی هستند که ناگزیرند از راه نوشتن و املا با هم ارتباط داشته و مسائل خود را مطرح نمایند و این امر طبعاً باید با ضوابط و مقررات همگانی و قابل قبول برای افراد باشد. اینکه شکل نوشتاری را از پیچیده‌ترین شکل ارتباطی می‌دانند بدان خاطر است که تهیه و رعایت ضوابط مورد نظر است.

اهداف کلی تحقیق:

- ۱- شناخت علل و عوامل بدخطی دانش‌آموزان
- ۲- بررسی علل بدخطی دانش‌آموزان از منظر معلمان ابتدایی.

اهداف جزئی تحقیق:

- ۱- پی بردن به این که آیا استفاده از معلمان آموزش دیده جهت تدریس هنر در مقطع ابتدایی لازم است.
- ۲- پی بردن به این که آمادگی دانش‌آموزان به چه میزان بر بدخطی دانش‌آموزان اثر دارد.
- ۳- شناخت این که بدخطی تا چه میزان بر نمره و معدل دروس اثر می‌گذارد.
- ۴- رفع مشکل از طریق بررسی علت بدخطی دانش‌آموزان.

فرضیه‌های تحقیق:

- ۱- عدم آمادگی دانش‌آموزان در زمینه‌های جسمی، روحی و آموزشی موجب بدخطی آنان می‌شود.
- ۲- نامناسب بودن روش و وسایل نوشتاری موجب بدخطی دانش‌آموزان می‌شود.

۳- بد خطی دانش آموزان مربوط به تکالیف بیش از حد توسط معلم و یا بی توجهی خانواده ها نسبت به تکالیف آنان می باشد.

۴- بدخطی دانش آموزان تأثیر منفی در کیفیت دروس مخصوصاً درس دیکته دارد.

تعریف عملیاتی واژه های تحقیق:

۱- بدخطی: (fnox)

بد نوشتن با دست - ناخوانا نویسی - مقابل خط خوش (عمید - ۱۳۷۴)

عدم استفاده از اصول و قواعد نگارش و اصول شکلی خط در هنگام نوشتن مانند عدم رعایت خط زمینه، کم یا زیاد گذاردن نقطه و دندانه همچنين نامشخص نوشتن کلمات به طوری که به راحتی نتوان از آن مفهوم اصلیش را درک کرد.

۲- دانش آموزان: (amooz)

کسی که بسیار کتاب می خواند و دانش می اندوزد. (معین - ۱۳۷۴)

کودکان شش سال تمام که قدم به مدرسه گذارده اند این افراد تا سن حدود ۱۸ سالگی و قبل از ورود به دانشگاه دانش آموز محسوب می شوند.

۳- ابتدایی: (elementary)

سرآغاز - اول - شروع کاری (عمید - ۱۳۷۴)

اولین مرحله از تحصیل رسمی است که شامل ۵ سال است، از ۶ سالگی آغاز می شود و تا ۱۲ سالگی ادامه دارد.

تاریخچه خط:

بشر در آغاز نوشتن را نمی دانست و مقصود خود را تنها با گفتار، آن هم در حد رفع نیاز های آن روز را رفع می کرد. تاریخ پیدایش خط به درستی معلوم نیست. این اندازه روشن است که نخستین نوشتارهای انسان بسیار ساده و در حد ابتدایی بوده است. به این معنی که با طرزی به دور از ظرافت تصویر چیز ها را می کشیدند و به این ترتیب مقصود خود را به دیگران می فهماندند به این نوع خط «خط تصویری» می گویند که هنوز هم در میان برخی از اقوام نشانه هایی از آن بر جای مانده است. خط تصویری به تدریج تکاملی پیدا کرد و پس از گذشتن از مرحله علامت نویسی «معنی نگاری» به مرحله الفبایی قدم گذاشت. الفبا برای اولین بار در میان فنقیها یعنی اقوامی که در حدود سه هزار سال قبل از میلاد در سرزمینی فنیقی (لبنان کنونی و حوالی آن) سکونت داشتند رواج پیدا کرد و از آن جا به سایر جاها پراکنده شد.

تاریخچه خط در ایران:

ایرانیان چند صد سال پیش از میلاد یعنی در دوره پادشاهی مادها علامت هایی میخی بابلی را اقتباس کردند و از آن به بعد فنقیها الفبایی مستقل ترتیب دادند. الفبایی را که ایرانیان در عهد باستان به کار بردند خط میخی نام نهاده اند. این نامگذاری از آن جهت بوده است که برایش نوشتن از میله آهنی کوچک یا چوبی شبیه به میخ استفاده می کردند. بعد از خط میخی، خط اوستایی رواج یافت. تاریخ اختراع خط اوستایی را که آن هم در اصل از خطوط سامی گرفته شده بود اواخر دوره ساسانی دانسته اند که از آن برای نوشتن متون دینی مربوط به آیین زردتشتی به ویژه کتاب اوستا استفاده می شد.

یکی دیگر از خطوطی که در ایران رواج یافت خط پهلوی می باشد. خطی را که ایرانیان در عصر اشکانی و ساسانی به کار می بردند و تا چند قرن بعد از اسلام هم در گوشه و کنار ولایت شرقی ایران برای نگارش آثار فکری و فلسفی مربوط به آیین های پیش از اسلام به کار می رفته است، خط پهلوی است این خط ۲۲ حرف داشته و از راست به چپ نوشته می شده است.

خط فارسی بعد از ورود اسلام به ایران دچار تغییر و تحولاتی شد که از آن جمله ورود چند حرف از حروف عربی به خط و زبان فارسی را می توان نام برد. (یاحقی، ۱۳۷۸)

اهمیت نگارش:

شکل نوشتاری زبان عالیترین و پیچیده ترین شکل ارتباط است. در سلسله مراتب مهارت های زبان، نوشتن، آخرین مرحله ای است که آموخته می شود. آموخته های بنیادی و تجارب مفید مهارت های زبانی در گوش دادن، سخت گفتن و خواندن در واقع پیش نیازی برای نوشتن محسوب می شود.

نوشتن عبارت است از «نمایش دادن کلام به وسیله حروف و ترکیبات گوناگون آن» که با استفاده از نشانه ها و آیین نگارش روح و روانی خاص پیدا می کند.

در دنیای امروز نوشتن از مهمترین وسایل تفهیم و ارتباط به شمار می رود و در نشر عقاید و افکار و نزدیک کردن جوامع بشری و اشاعه فرهنگ و تمدن نقشی حیاتی دارد. نوشته موقعی اهمیت پیدا می کند که نویسنده آن با هدف و مسئول باشد و شور و عشق و فکری تازه و یا در دو پیامی برای نوشتن داشته باشد و برای آگاهی و آزادی انسان و جستن حقیقت تلاش و مبارزه کند. در اینجا است که سهم محتوا و فکر در ایجاد اثری که ارزش انسانی داشته باشد از قالب بیشتر می شود. هر چند محتوا و قالب در هنر نوشتن، چون روان و کالبد در بشر است که از هم جدایی ناپذیرند. همانطور که کالبدی بی روح، انسان نتواند بود، قالب بی محتوا را هم در جهان هنر جایی نیست.

مراحل نگارش:

پیشرفت نوشتن امری است تدریجی ولی در آخر همه کودکان آنرا با درجات مختلف و در زمان های متفاوتی می آموزند. در تمام مراحل نوشتن به همان اندازه که به موضوع اهمیت داده می شود باید پاکیزه نویسی، خوانا نویسی، زیبا نویسی، نقطه گذاری، جمله بندی، ساختمان و عبارت نیز توجه شود. در آغاز مسئولیت نوشتن به عهده آموزگار است و «نوشتن جمعی» و تقلیدی معمول می باشد و به تدریج کودکان به «نوشتن فردی» تسلط پیدا می کنند و مهارت می یابند که عقاید و نظریات خود را به طور مستقل بنویسند و معلم نقش راهنمایی آنها را به عهده می گیرد.

در ذیل به مراحل آموزش نوشتن در دبستان اشاره می شود:

۱- دوره آمادگی: که شامل اولین ماه سال تحصیلی کلاس اول می باشد. در این دوره کوشش می شود تا نوآموز طرز به دست گرفتن مداد، درست نوشتن، نگهداری کاغذ، حفظ فاصله چشم و کاغذ با کمک گرفتن از دست دیگر ضمن نوشتن، رعایت حاشیه، منظم و مرتب از راست به چپ نوشتن و... بیاموزد.

۲- آغاز نوشتن: فعالیت های نوشتاری که در این مرحله همراه با تعلیم الفبا آغاز می شود، عبارتند از: رونویسی از روی کتاب و سرمشق معلم، درست و دقیق نوشتن دندانها، نقطه ها و علائم نقطه گذاری و... در کلاس اول و ماه اول از کلاس دوم شاگردان با خط نسخ و با توجه به خط زمینه می نویسند. از آبان ماه به بعد در کلاس دوم با خط نستعلیق آشنا می شوند. از این زمان معلم هر مطلبی را روی تخته با خط نستعلیق می نویسد، به تدریج طرز نوشتن دندانها، اتصال حروف، خمیدگی ها و... را تعلیم می دهد. تمرین خوشنویسی در تمام مراحل بهتر است در کلاس و زیر نظر معلم انجام شود تا معلم اشکالات فرد فرد شاگردان را مرتفع کند و از پیدایش عادات نامطلوب جلوگیری نماید.

۳- پیشرفت در نوشتن: به موازات کسب توانایی در نوشتن حروف و کلمات و استفاده از خط نستعلیق، آموزش کاربرد لغات و نگارش مقاصد و مفاهیم نیز آغاز می شود و شاگردان به تدریج از رونویسی به نوشتن انشا یا نوشته ابداعی دست می یابند.

عوامل مؤثر در نگارش:

در نگارش یک عبارت با یک خط عوامل متعددی دخالت دارند که عدم توجه و رعایت آنها در بد خطی مؤثر است و یا اگر بنا شود خوش خط بنویسیم ناگزیریم آن جنبه ها را مراعات کنیم آن عوامل متعدد و بخشی از آن ها بدین قرارند:

۱- خوب شنیدن و داشتن پایه ای محکم در شنود که این امر در همگان یکسان نیست.

۲- توانایی نگهداری یک فرد در ذهن که به قدرت حفظ آدمی مربوط می شود.

۳- تبدیل فکر به کلمات که باز هم به حافظه و یادآوری فرد مربوط می شود.

۴- تبدیل کلمات به الگوها و مدل های مناسب که مبتنی بر آموخته ها و مکتوبات است.

۵- طراحی فرم ترسیمی کلمات و حروف در ذهن که براساس سوابق است.

هم چنین عوامل دیگری در این زمینه دخالت دارند از جمله:

توانایی به دست گرفتن قلم، توانایی نگهداری و چرخش آن در دست، یگانه سازی روابط پیچیده چشم و دست، رشد و پیشرفت خزانه لغات، حافظه بصری، هماهنگی حرکت چشم و دست، کنترل بازو و حرکت آن قدرت عضلات انگشتان، فعالیت اعصاب نواحی مختلف و

همچنین علم ثابت کرده است که رابطه ای بین هوش و خط وجود دارد و آن را به منزله زبان دانسته اند که با رمزگذاری رابطه دارد. و نیز نوشتن وصل است به رشد کامل برای ادراک دقیق نمادها، دارا بودن تصاویر ذهنی بازمانده از تجارت حسی، حرکتی، بصری و (انوشه پور، ۱۳۶۵)

انواع بد خطی:

مسئله بد خطی به صورت های گوناگون در کار کودکانی که نارسا نویسی دارند به چشم می خورد که ذکر همه آن ها در این بحث میسر نیست آنچه با رعایت اختصار و در حد استفاده تربیتی می توان ذکر کرد بدین قرار است:

۱- عدم تناسب در حروف بدین گونه که مثلاً و او را در یک کلمه درشت و یا بسیار ریز بنویسد.

۲- لرزیدگی در نوشتن که مشکلی یدی در امر نگارش است و باعث ایجاد دندانها می شود.

۳- اشکال در جهت حروف مثل اینکه حرفی را چپ و راست و یا در جهت مخالف بنویسد.

۴- بی نظمی در ابعاد حروف مثل اینکه دندانها ای را با فاصله ای رسم کند و یا بین دو حرف نسب را رعایت کند.

۵- بد سازمان دهی متن و پایین و بالا نوشتن، بی جهت علامت گذاری کردن، جای فعل و فاعل را عوضی نوشتن.

۶- آئینه نویسی و یا وارونه نویسی که در برخی از کودکان وجود دارد.

۷- اشکال در جابه جایی حروف مثلاً بجای باغ می نویسد باق.

۸- اشکال در نوشتن ناشی از تلفظ مثل کلمه خواهر که ممکن است بنویسد خاهر و یا علی را به صورت الی.

۹- اشکال در یادگیری حروف و در نتیجه تجسم حروف و توالی آن و ترکیب و سر هم کردن آن که این هم می تواند

عاملی برای بد خطی باشد و یا فرد متهم به نارسا نویسی گردد.

اهمیت خوشنویسی در دوره ابتدایی:

آموزش خوش نویسی در مقاطع مختلف تحصیلی به خصوص در دوره ابتدایی و با روش اصولی از اهمیت ویژه ای برخوردار است زیرا همه افراد جامعه در هر شغل و مقام برای برقراری ارتباط مکاتبه ای و انتقال افکار از طریق نوشته، با خوشنویسی سر و کار دارند. از آن جا که افراد جامعه بیشتر دانسته ها و نحوه ارتباط و عکس العمل های خود را در دوره های مختلف تحصیلی اعم از ابتدایی، راهنمایی، دبیرستان و دانشگاه می آموزند لازم است در هر کدام از این دوره ها، آموزش های گوناگون علمی و عملی مورد نیاز هر فرد و جامعه در آیند پیش بینی شود و با برنامه ریزی اصولی و متناسب به هر دوره آموزش داده شود. یکی از نیاز های افراد در زندگی روزانه، نوشتن به صورت خوانا و زیباست که باید آموزش آن به صورت جدی و با روش های صحیح، مورد نظر و توجه برنامه ریزان دوره های مختلف تحصیلی قرار گیرد. متأسفانه غفلت و بی توجهی به این مسئله مهم در گذشته سبب بروز عارضه بد خطی در طبقات مختلف مردم شده است و مشاهده می شود که اکثریت افراد ناخوانا و زشت می نویسند. اما بعد از انقلاب اسامی در ایران آموزش خوشنویسی تا اندازه ای مورد توجه مسئولان و برنامه ریزان وزارت آموزش و پرورش قرار گرفت.

با وجود این که تا به حال قدم های ارزنده و مفیدی در این امر برداشته شده است. به دلیل وجود برخی مشکل ها از قبیل کمبود ساعت درسی در مقاطع مختلف تحصیلی، نداشتن معلم کافی و کم آگاهی برخی معلمان برای آموزش این رشته و عدم هماهنگی در برنامه ریزی و اجرای صحیح همچنان مشکلاتی در سر راه آموزش خوشنویسی قرار دارد. (حاجی آقاجانی، ۱۳۷۸)

عوامل مؤثر در کم رنگ کردن هنر خوشنویسی در مدارس:

۱- آموزش و پرورش:

آموزش و پرورش افرادی را تربیت کند تا بتوانند با دقت، باریک بینی و بصیرت مسایل و مشکلات جامعه را بررسی کرده و راه های چاره را با توجه به زمینه های هنری سنتی و فرهنگی بیابند و افرادی که در این زمینه تخصص دارند جذب نماید و با توجه به این که ساعات درسی خوشنویسی در مقطع ابتدایی و راهنمایی یک یا دو ساعت در هفته برنامه ریزی شده است، آموزش و پرورش می تواند با برنامه ریزی دقیق یا چند نفر معلمی که در هنر خوشنویسی مهارت دارند، اکثر مدارس را تجهیز نماید، ولی متأسفانه این کار انجام نمی گیرد.

۲- مدرسه:

عامل اصلی که مدیران مدارس به هنر خوشنویسی اهمیت چندانی قابل نیستند و کم ارزش تلقی می کنند، عدم شناخت کافی از اهمیت و ارزش این هنر اصیل می باشد و برای شناخت این هنر اسلامی باید مدیران مقاطع مختلف تحصیلی در کلاس های ضمن خدمت شرکت نمایند.

مدیران محترم مدارس راهنمایی، موقع تنظیم برنامه درسی معلمان، از خوشنویسی یا به عنوان پر کردن برنامه استفاده می کنند و یا به عنوان اضافه کاری برای دوستان خاص در نظر می گیرند. در حالی که اگر دلسوزانه عمل نمایند می توانند از افرادی استفاده کنند که در این کار مهارت دارند. به نظر می رسد این عمل از نظر شرعی و عرفی اشکال داشته باشد که کسی حقوقی از بابت تدریس خوشنویسی دریافت نماید ولی کلمه ای هم به دانش آموزان نتواند آموزش دهد چرا که در این زمینه تخصص لازم را ندارد.

۳- خانواده:

سومین عاملی که در کم رنگ کردن خوشنویسی مؤثر است، بی توجهی خانواده ها می باشد. خانواده ها انتظار دارند نمره درسی بچه هایشان در خوشنویسی باید با توجه به نمرات دیگر دروس تنظیم گردد، چنانچه اغلب همکاران محترم این کار را انجام می دهند. به عنوان مثال نمره دانش آموزی که در تمامی دروس ۲۰ بوده باید در خوشنویسی هم ۲۰ باشد و دانش آموزی که نمرات پایین تری در دروس دیگری دارد، باید در خوشنویسی نیز نمره کمتری داشته باشد و این امر یک عادت دیرینه در بین مردم شده است و باید خانواده های محترم توجه خاصی به این هنر اصیل مبذول نمایند. (هراتی، ۱۳۶۷)

علل بدخطی دانش آموزان در دوره ابتدایی:

بررسی مسئله و موضوع خط در جمعیت دانش آموزی ما در بردارنده نکات قابل تأملی است. بعضی از دانش آموزان در مورد علت های بدخطی از تند نویسی نام برده اند. بعضی دیگر گفته اند که نمی توانیم بنویسیم، بلد نیستیم و بعضی نیز گفته اند در اثر همین عواملی که منجر به بد خطی شده، از درسی تجدید شده اند. به هر حال زیان های خط خراب بر کسی من جمله مربیان و معلمان پوشیده نیست. این امر یعنی داشتن اعتماد به نفس، قابل پخش به تمامی روابط اجتماعی است و به همین دلیل خط خوش در تعاملات اجتماعی دارای اثر گذاری مطلوبی است.

از نظر زیبا شناختی و نقطه عزیمت یادگیری دانش آموزان در خط نستعلیق نکاتی مشخص شده است. بر طبق یک تحقیق مقدماتی عده ای از دانش آموزانی که به کلاس های خوشنویسی وارد شده بودند نمونه خطی از آن ها اخذ گردید. سپس بعد از طی یک ترم تابستانی دو ماهه که در هر هفته دو جلسه برگزار می گردید در پایان نیز از آنها خواسته شد که همان سرمشق نخستین را یک بار دیگر تحریر نموده، به کلاس بیاورند. مقایسه مشق آغازین و فرجامین نشان داد:

اولین تغییرات هنری در خط هنر جوانان از یک تغییر ظاهری آغاز می شود. بدین معنی که حرکات دورانی قلم که حاصل آن یکی از اصول اساسی در خوشنویسی است باعث می شود خط هنرجو به خط معیار نزدیک شود. در حقیقت دور که در حرکات خط نستعلیق وجود دارد موجب ایجاد نرمش و ملایمت در حروف و کلمات می گردد. نکته قابل توجه در این است که خط نستعلیق تحریری که می تواند مهمترین الگوی رایج برای دانش آموزان به حساب آید به نسبت تقریبی، $\frac{5}{6}$ آن از حرکات دورانی قلم شکل می گیرد و $\frac{1}{6}$ آن به حرکات مستقیم قلم یعنی سطح اختصاص دارد.

ویژگی رسم الخط نوشتاری کتاب های فارسی اول و دوم دبستان بر مبنای حرکات افقی و عمودی صد درصد استوار شده است و این امر هیچگاه مجالی برای درک این اصل مهم زیبا شناختی فراهم نمی آورد. هدف از به کارگیری رسم الخط افقی و عمودی و حرکات مورب، اصل ساده نویسی و ارائه یک الگوی قابل برداشت برای یک دبستانی است. این نوع رسم الخط شاید بتواند الگویی ساده برای شبیه نویسی کودکان ابتدایی فراهم آورد اما بنای خطی آن ها را از نخستین پایه ها دچار سستی می کند. به این دلیل بارز که راه نیافتن رسم الخطی نزدیک به خط تحریری نستعلیق در ذهن کودک و جاگیری رسم الخطی خشک و بی روح و مخلوطی از حرکت های عمودی، افقی و مورب قلم در دوران نقش پذیری آنها راه را برای کیفی کردن خط تحریر و گام نهادن در زیبانویسی می بندد.

بدین معنا که اصل و اساس یادگیری در زیبانویسی و تقلید نیکو از خطوط معیار مانند خط نستعلیق تحریری بر این محور به چرخش در می آید که فرزندان در گام نخست به مشق نظری یا به عبارتی بسیار ساده تر به نگاه کردن حروف و کلمات مبادرت کنند. در اهمیت مشق نظری همین بس که بزرگان خط آن را $\frac{5}{6}$ از کل یادگیری می دانند و تنها در بعد عملی یعنی مشق قلمی بر $\frac{1}{6}$ تأیید دارند. با این فرض ساده حتی اگر کودکان در دو سال اول تحصیلی نتوانند به طور مطلوب از الگوی خط تحریری بهره برداری کنند می توان امیدوار بود که در سال های سوم تا پنجم با وجود نمونه های خط تحریری موجود در کتابهای فارسی با پایه ریزی مناسبی که به عمل آمده یادگیری تسهیل شده تداوم یابد. اما بدون شک مهمترین مسئله در آموزش خط، ماده خامی است که در اختیار آنها قرار می گیرد و این ماده خام که همان حروف و کلمات آمده در کتاب فارسی است سرنوشت نهایی خط دانش آموز را در آینده رقم زده و به عنوان عاملی است که بیشترین تأثیر را خواهد گذاشت.

بررسی ریشه بد خطی:

ریشه بدخطی در مواجهه با خط فارسی با کار گرفته شده در سال های مقدماتی، به ویژه سال اول ابتدایی است. در حقیقت خط نسخ به کار گرفته شده به علت نداشتن مسیر های دایره ای و انحنای و قوس های موجود در مفردات و کلمات صرفاً یادگیری در خواندن و نوشتن را تسهیل می نماید و این امر موجب می شود که فرآیند آموزش از کارایی بیشتری در نزد معلمان برخوردار شود.

با جا افتادن حروف و کلمات به شکل نسخ در ذهن کودک رسم الخطی غالب می شود که به علت نداشتن ویژگی «دور» فاقد ارزش هنری است. در این حال از زمانی که در برنامه درسی یادگیری خط برای دستیابی به خط خوانا و رسا تدارک دیده می شود، دانش آموزان خود را با چند مشکل روبرو می بینند:

- ۱- قرار گرفتن در مقابل یک نظام هندسی جدید (خط تحریر نستعلیق) که نسبت به نظام هندسی قبل (خط نسخ ساده) از پیچیدگی بیشتری برخوردار است و لذا ورود به این وادی مستلزم وقت و دقت لازم است.
- ۲- آشنا نبودن با راز و رمز و شگردهای آموزشی خط تحریری توسط کثیری از معلمان ابتدایی موجب می شود که دانش آموز دستورالعمل مشخص و روشنی برای این منظور، یعنی تمرین و تکرار نداشته باشد.

۳- جدید نگرفتن یادگیری خط از طرف خانواده و مدرسه و عدم مراقبت های لازم (نا گفته پیداست که در سنین آغازین دبستان جدی گرفتن یادگیری خط از طرف اولیای مدرسه و خانواده معنی می یابد، زیرا در این زمینه کودک نیازی احساس نمی کند.

تناقص در رسم الخط های موجود پایه اول ابتدایی:

آموزش مفردات و کلمات در کتاب فارسی اول ابتدایی با رسم الخطی که آن را می توان «شبه نسخ» نامید عملی می شود. این خط در مسیری عمودی، افقی، مورب و اندکی دایره ای حرکت می کند و حروف را به نمایش می گذارد. مهمترین ویژگی این خط آن است که از نظر نظم به راحتی بر روی خط زمینه یا خط کرسی سوار می شود.

این رسم الخط و شیوه نگارش تا صفحه هشتاد و هشت کتاب فارسی اول دبستان که می توان گفت در بردارنده ۸۰٪ کتاب است ادامه می یابد و از این صفحه است که رسم الخط جدیدی که ما آن را «نسخ چاپی» می نامیم در صفحات کتاب به کار گرفته می شود. مقایسه این دو نوع رسم الخط یعنی خط «شبه نسخ» با خط «نسخ چاپی» نشان می دهد که طفل دبستانی با دو نوع نظام هندسی روبه رو می شود و این مرحله در واقع نقطه آغازین شکل گیری در تناقضات اشکال هندسی حروف برای اوست.

بدین ترتیب کودک در اثر مشق کردن مداوم از این دو نوع رسم الخط به آمیزه ای می رسد که درصدی به آن و درصدی به این متعلق است و ویژگی هر دو این است که فاقد بار هنری می باشند. به همین دلیل شاکله خط کودک خطی است که بدنمایی، خشکی و زمختی ویژگی آن است. این دو نوع رسم الخط به دلیل برجسته کردن کلمات و اتصالات دو حرفی و سه حرفی، آنها را قدری با فاصله از یکدیگر قرار می دهند، به طوری که فضای بازی در لابه لای کلمات حاصل می شود و این مشکلات نیز در میزان بالا رفتن بد خطی می افزاید. زیرا پیوستگی حروف و کلمات را مانع شده، از انسجام سطر و صفحه می کاهد. علاوه بر این مسأله اگر در دروسی مانند دیکته و یا نوشتن مشق، تند نویسی را نیز در نظر آوریم به راحتی در می یابیم که حاصل کار دانش آموز ما در فرآیند خط نویسی از چه عواملی تأثیر می پذیرد و در آن موقع است که این مقدمات به نتایج نامطلوب کار می توان رسید و آن نیز خطی معیوب، بی تناسب و آزاد دهنده است.

لازم به ذکر است که استخوان بندی شکل گرفته در پایه اول دبستان که حاصل ویرانید دو رسم الخط به کار رفته در کتاب است مانند شبحی است که در سال های بعدی دبستان و تا پایان دوره ابتدایی تداوم می یابد و به همین دلیل راه را بر هر دگرگونی می بندد، تا آنجا که حضور سرمشق های خط تحریری در کتاب فارسی نیز نمی تواند خط دانش آموز پنجم ابتدایی

را مطلوب و اصلاح کند. برای زدودن این معایب خط پایه ریزی رسم الخط جدیدی لازم خواهد بود تا رسم الخط شکل گرفته قبلی زوده شود. و این کار مستلزم مراقبت و مربی آگاه و متخصص می باشد.

دست نوشته هایی که از دانش آموزان در دوم و پنجم ابتدایی جمع آوری شده نشان از تأثیر ماندگار است. حتی زمانی که به دانش آموزان این پایه ها خط تحریر به عنوان سرمشق داده می شود آنان باز به طور ناخودآگاه از آموزه های رسم الخط کلاس اول در تمرین استفاده می کنند و این امر اصل و اساس اصلاح خط را خدشه دار می کند و کوشش ها را بی ثمر می سازد.

در حقیقت بر این مبنا ریشه های بدخطی دانش آموزان به سال های اول ابتدایی و تأثیر مخرب رسم الخط به کار گرفته شده باز می گردد. این نوع از رسم الخط گرچه خواندن و نوشتن را تسهیل می نماید اما به همان موازات نهال بدخطی را در نوشتار دانش آموزان می نشاند و این نهال با توجه به عوامل نام برده شده قوت می گیرد. (تیموری، ۱۳۷۹)

بدخطی و خوش خطی در دانش آموزان:

مفهوم ادراک جنبشی و نقش آن در نوشتن.

ادراک جنبشی عبارت است از آگاهی از وضعیت و حرکت اندام ها و بدن. به کمک این درک، بدون نیاز به بینایی می توان وضعیت اندام ها را درک کرد. حس جنبش در اکتساب و اجرای عمل نوشتن نقش دارد. از جمله این اطلاعات که راجع به اشتباهات رخ داده و مراجعه برای تکرار های بعدی عمل حرکتی را فراهم می آورد. همچنین اگر کودک در دریافت یا ذخیره اطلاعات جنبشی با مشکل مواجه باشد پیشرفت نوشتاری از طریق تمرین با اشکال مواجه خواهد شد برای نوشتن سه پدیده باید به تعادل برسد.

۱- گرفتن با ثبات مداد ۲- دست کاری و کاربرد ابزار نوشتاری ۳- حرکت ابزار نوشتاری

این سه ویژگی در طی نوشتن به میزان های متفاوتی با هم مقابله می کنند به این صورت که افزایش ثبات، باعث محدودیت حرکتی می شود و یا این که یک حرکت اضافی مانع کاربرد ظریف مداد می گردد.

ادراک جنبشی در آگاه سازی غیر ارادی فرد در مورد وضعیت و حرکت انگشتان هنگام نوشتن و به تعادل رساندن این سه عملکرد نقش مهمی دارد. دانش آموزانی که از لحاظ ادراک جنبشی آسیب دیده اند این نقص را با گرفتن غیر عادی مداد جبران می کنند و در نتیجه این جبران، نمی توانند به گرفتن مداد دست یابند. همچنین به سبب نیاز به نظارت بینایی مداوم دست، عمل نوشتن آن ها با زحمت بیشتری نسبت به حالات خودکار صورت می گیرد و فقدان سرعت باعث فقدان نسبی

نوشتاری آنها می گردد. ممکن است این دانش آموزان برای جبران به سیستم بینایی فشار آورند و سرشان را نزدیک کاغذ ببرند تا بتوانند از طریق بینایی بر دست ها نظارت کنند.

به طور کلی در مراحل اولیه یادگیری یک مهارت حرکتی و استفاده از دست ها بستگی زیادی به کنترل بینایی دارد اما کودکانی که در ادراکات لمسی و جنبشی دریافتی از دستهایشان ضعیف اند همچنان به نظارت بینایی دست هنگام نوشتن ادامه می دهند و ممکن است پدیدار شدن حرکات از پیش الگو شده مدت زیادی به طول انجامد یا هرگز ظاهر نشود بنابراین سرعت و میزان مهارت در نوشتن به توانایی نوشتن به طور خودکار بستگی دارد. شماری از کودکان دارای مشکلات نوشتاری فاقد توانایی به خاطر آوردن الگوی توالی حرکت حروف هستند.

- مهارت حرکتی ظریف:

نوشتن نیاز به دست کاری سریع و ظریف ابزار نوشتاری دارد. ظاهراً نوشتن با عمل عضلات درون دست توأم با ثبات است. دقت و سرعت هر دو در دستیابی به نوشتن خوانا و کارآمد لازم است. حرکت مداد روی کاغذ به توانایی در حرکات جداگانه مناسب انگشتان و مشت نیاز دارد هنگام استفاده از مداد طی نوشتن انتقال یا حرکت مداد در درون دست و میان انگشت ها مکرراً رخ می دهد.

- هماهنگی چشم و دست:

علاوه بر کنترل حرکتی ظریف، هماهنگی چشم و دست نیز یک پیش نیاز برای نوشتن است که عبارت است از استفاده ماهرانه از دست تحت هدایت بینایی که در واقع یک توانایی تلفیقی در دست نویس محسوب می شود میزان هدایت بینایی در نوشتن تند و بد خط با میزان در نوشتن ماهرانه و خوش خط حروف تفاوت دارد. ممکن است تند و ناخوانا نویسی به سبب نبود هدایت بینایی دست هنگام نوشتن رخ دهد. در دست نویس، بازده عمل دست به میزان هدایت پیش رونده سیستم بینایی بستگی دارد.

- حافظه دیداری:

شماری از کودکان نمی توانند آنچه را که از تک تک حروف یا ترتیب توالی آن ها از طریق دیدن به خاطر سپرده اند حفظ کنند. کودکی که در تصویر پردازی دوباره حروف با اشکال روبه روست به سبب آن که نمی تواند از کلمه ها عبور تصویر روشنی در ذهن داشته باشند هنگام هجی کردن کلمات مرتکب خطاهای بزرگی خواهد شد. از سوی دیگر کودکی که کلمه «مادر» را «مارد» می نویسد احتمالاً در حافظه دیداری اختلالی دارد یا از ترتیب صحیح حروف کلمه اطلاع ندارد. کودکانی که به مسایل دیداری دچارند در ذخیره سازی تصویر دیداری کلمه برای بازیافت دیدار بعدی با اشکال روبرو می گردند. هدف

اصلی از آموزش کودکانی که به این قبیل مسایل دچارند این است که تصویر پردازی دوباره حروف و کلمه ها برای آنان آسان شود. کاستی های حافظه دیداری بیشتر اوقات از طریق شیوه همزمانی حرکت، دیدن و شنیدن اصلاح می شود. (تبار مهستی، ۱۳۸۰)

در تحقیقی که توسط خانم زهرا دینار زاده دانشجوی کارشناس کتابداری دانشگاه پیام نور دزفول در مورد موضوع بد خطی دانش آموزان صورت گرفته به نتایجی دست یافته است. وی عوامل مؤثر بر بد خطی نویسی را در سه گروه عمده جای داده است:

۱- عوامل مربوط به خانواده

۲- عوامل مربوط به معلم و شیوه های آموزشی و تربیتی مدرسه

۳- عوامل مربوط به دانش آموزان

۱- خوشنویسی مهارتی است که مانند سایر مهارت ها باید آموخته شود چنانچه کودک در خانواده ای زندگی می کند که اعضای آن از ذوق و استعداد هنری بیشتری برخوردار باشد به فرزندان خود توجه کافی مبذول دارند، کودکان کمتر گرفتار معضل بدخطی می شوند.

نقطه مقابل چنین خانواده هایی، خانواده هایی اند که نسبت به فرزندان خود بی تفاوت هستند و از تشویق و تنبیه به موقع فرزندان خود استفاده نمی کنند. کودکانی که در خانواده هایی بهم ریخته یا خانواده هایی زندگی می کنند که محرومیت فرهنگی و اجتماعی دارند از لحاظ عاطفی آسیب شدیدتری می بینند و این آسیب عاطفی بر روی کلیه زمینه های تحصیلی آنها تأثیر می گذارد.

۲- انگشتان را آرام آرام با حوصله و خامه و قلم نوشتاری صحیح آشنا کنید.

نکته اول: از بین عوامل مربوط به معلم مهمترین آنها شیوه های آموزشی معلم است. اگر خود معلم هم دست خط بدی داشته باشد قادر به ترتیب دانش آموزان خوش خط نخواهد بود.

نکته دوم: طرز برخورد معلم با دانش آموزانی است که شخصیت اضطرابی دارند. این گونه افراد بیش از سایرین از شکست می ترسند. اضطراب این دسته از دانش آموزان، گذشته از عواملی که مربوط به خانواده می باشد ممکن است ناشی از شکست، ناکامی، تنبیه و فشار معلمان برای موفقیت باشند.

نکته سوم: معلمانانی که بیش از حد تکالیف می دهند سبب خستگی و در نتیجه بد خطی دانش آموزان می شوند.

نکته چهارم: طرز صحیح گرفتن کاغذ و بدن دانش آموزان و نیز طرز صحیح به دست گرفتن قلم در هنگام انجام تکالیف است.

۳- لازم است که کودک برای این که بتواند نوشتن را به نحو احسن انجام دهد از سلامت کافی در زمینه های جسمی و روانی برخوردار باشد.

رفع و اصلاح بدخطی در کودکان نباید به یک چالش دشوار تبدیل شود. کاردرمانی در اصلاح دست خط کودک و تقویت مهارت های مورد نیاز در این زمینه مؤثر است. متخصص کاردرمانی در حل مشکلات موجود در این راه و حمایت از کودک در غلبه بر موانع، آموزش نحوه رعایت وضعیت صحیح بدنی، تقویت عضلات مورد نیاز و یادگیری نوشتن حروف به صورت صحیح به کودک کمک می کند و جهت تشخیص هر گونه مشکل در نوشتار بررسی های لازم را انجام می دهد و روش هایی را جهت بهبود دست خط کودک ارائه می دهد. متخصص کاردرمانی با تجربه بر حسب نیازهای خاص هر کودک در جلسات انفرادی به رفع مشکلات مربوط به خط و نوشتار کودک می پردازد.

پیشنهادهای

- ۱- از سریع نویسی و تند نویسی دانش آموزان جلوگیری شود.
- ۲- برای نوشتن بهترین وسیله مداد است اما در پایه چهارم و پنجم از خودنویس نیز می توان استفاده کرد.
- ۳- مهمترین اصل در خوشنویسی، تمرین و تکرار است بنابراین دانش آموز باید به طور روزانه به تمرین بپردازد.
- ۴- دانش آموزان باید سرمشق و صفحه مشق را درست در روبروی چشم های خود قرار دهند.
- ۵- توجه به تفاوت های فردی دانش آموزان و عدم مقایسه آن ها با همدیگر.
- ۶- سپردن کلاس های هنر به معلمان آموزش دیده مخصوصاً معلمان هنر در دوره ابتدایی.
- ۷- هر دانش آموز ۵ تا ۱۰ دقیقه تکلیف خود را در حضور معلم بنویسد و معلم نواقص آن را رفع کند.
- ۸- توجه برنامه ریزان نظام آموزشی به اهمیت آموزش هنر و خوشنویسی.
- ۹- آموزش خانواده ها و گوشزد نمودن اهمیت خوش خطی به آنان.
- ۱۰- در کلاس اول روی آموزش زیرنویس لوحه ها و آموزش حروف الفبا دقت بیشتری صورت گیرد.

فهرست منابع و مأخذ:

- انوشه پور، ابوالفضل، ۱۳۶۵، روش تدریجی فارسی ابتدایی، انتشارات ایران.
- تیموری، کاوه، ۱۳۷۹، علل بدخطی دانش آموزان دوره ابتدایی، نشریه پیوند، انتشارات دانشگاه تهران.
- حاجی آقاجانی، هادی، ۱۳۷۸، آموزش خوشنویسی برای معلم، کتاب درسی مراکز تربیت معلم، انتشارات شابک.
- دلاور، علی، ۱۳۶۹، روش های آماری، انتشارات شابک.
- عمید، حسن، ۱۳۷۴، فرهنگ عمید، مؤسسه انتشارات امیر کبیر تهران.
- معین، محمد، ۱۳۷۴، فرهنگ معین، مؤسسه انتشارات امیر کبیر تهران.
- هراتی، مهدی، ۱۳۶۷، عوامل مؤثر در کم رنگ کردن هنر خوشنویسی در مدارس، نشریه پیوند، انتشارات آموزش و پرورش.
- یاحقی، محمد جعفر، ۱۳۷۸، تاریخ ادبیات ایران، انتشارات شابک.